

ANALIZË E DEFTERIT TË XHIZJES NË VUSHTRRI H.1258 (1842)

Zekirja SHABANI*
Instituti Albanologjik
Prishtinë

Punim studimor

Përmbajtja e shkurtër: Xhizja (خزجة) është një taksë vjetore për kokë banori e vendosur historikisht në formën e tarifës financiare për jomyslimanët. Taksa e xhizjes është një tarifë për ta mbrojtur, garantuar sigurinë e jetës, pronën, praktikimin e një besimi tjetër si dhe përjashtimin nga shërbimi ushtarak për jomyslimanët. Defterët e xhizjes zënë një vend të rëndësishëm ndër burimet e të ardhurave të Perandorisë Osmane, ndërsa si të tillë japin informacion të rëndësishëm dhe janë burime referimi për studimet historike osmane. Në këtë studim është bërë prezantimi dhe vlerësimi i regjistrit të xhizjes që i përket Kazasë së Vushtrrisë me rrethinë. Defteri me numër kodi ML.VRD.CMH.d. 00049, përmban informacione të rëndësishme socio-ekonomike për nënshtetasit jomyslimanë që banonin në rrethet e Vushtrrisë gjatë vitit 1258 H. (1842). Qëllimi i këtij studimi është të vlerësohet struktura demografike dhe pozicionimi hapësinor i jomyslimanëve në Vushtrri në vitin 1842, si dhe statusi i tyre klasor përmes kategorive të taksave që paguanin.

Fjalët çelës: xhizja, Kazaja e Vushtrrisë, Perandoria Osmane, Arkivi Osman etj.

* Doktorant në Universitetin e Stambollit.

Hyrje

Xhizja, është një emër që rrjedh nga paskajorja penale që do të thotë “të mjaftosh, të kthesh, të paguash”, në literaturën islame konsiderohet si përgjigje ndaj taksës së paguar nga jomyslimanët, për t'i mbajtur larg nga lufta dhe për të garantuar sigurinë e jetës dhe pronës së tyre.¹ Pra, në këmbim të të drejtave të ndryshme që u jepeshin jomyslimanëve në ligjin islam, atyre iu kërkua të paguanin një shumë të caktuar “xhizje” për person në vit.² Kjo vlente për jomyslimanët në zonat e pushtuara nga mysliimanët gjatë historisë së islamit.³ Xhizja e fitoi legjitimitetin e saj me ajetin e shpallur në vitin 630 (Sure Teube 9/29). Dihet se nuk kishte nëpunës civilë që mblidhnin xhizjen e veçantë gjatë kohës së Profetit, ndaj jomyslimanët e paguanin xhizjen e tyre drejtpërdrejt, e dërgonin përmes krerëve të fiseve, ose zyrtarët që e mblidhnin zekatin e merrnin këtë taksë në të njëjtën kohë.⁴

Xhizja në vetvete nuk ishte një shpikje e re në sistemin tatimor. Kjo taksë ishte e pranishme edhe tek egjiptianët, romakët dhe persianët. Tek arabët kjo taksë lindi për arsye fetare.⁵ Regjistrat e xhizjeve na japin informacione mbi lëvizjet e popullsisë, konvertimin fetar, ekonominë, historinë urbane, antropologjinë, ndërveprimin social dhe fushat kulturore në fshatra dhe qytete.⁶ Përveç kësaj, kjo taksë korrespondonte me zekatin që paguanin mysliimanët. Sepse të dyja taksat ishin një lloj takse specifike për mysliimanët dhe jomysliimanët.⁷

¹ Mehmet Erkal, Cizye, TDV İslam Ansiklopedisi, Vëllimi 8, 1993, 42.

² Zülfiye Koçak “H. 1102 (m. 1690-1691) tarihli Diyarbekir eyaleti Cizye Defterinin tanıtım ve talili”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Vëllimi 37, Nr. 63, 2019, 220.

³ Adem Çalışkan, “Maraşta Cizye Vergisinin aktarıldığı yerler ve cizye tahsilinde Yaşanan zorluklar (XVII. Ve XIX yüzyıl)”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Vëllimi 70, 2021, 491.

⁴ Mustafa Işık, “H.1105/M.1693-94 Tarihli ve 03648 Numaralı Maliyeden Müdevver Defere Göre: Karainabad Kazasında Cizye Uygukaması” *Abadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, Vëllimi 2, Nr. 4, 286.

⁵ Boris Christoff Nedkoff, “Osmanlı İmparatorluğunda Cizye” (Baş Vergisi) (Bulgaristan hususi bir surette nazar itibara alınmıştır)”, *Belleten*, Vëllimi, 8, Nr. 32, 606.

⁶ Koçak “H. 1102 (m. 1690-1691) tarihli Diyarbekir eyaleti Cizye”, 221.

⁷ Çalışkan, “Maraşta Cizye Vergisinin aktarıldığı yerler”, 492.

Khizja në Perandorinë Osmane

Origjina e xhizjes në Perandorinë Osmane bazohet në ligjin islam dhe më pas në ligjin hebraik, romak, bizantin dhe persian.⁸ Xhizja, e cila u bë një taksë fetare me përhapjen e islamit, iu kushtua një rëndësi e madhe gjatë periudhës osmane pasi ruajti karakterin e saj fetar.⁹

Xhizja, e cila mbliidhej drejtpërdrejt nga qeveria qendrore osmane, ishte një nga zërat e rëndësishëm të të ardhurave të thesarit qendror, është kushti kryesor për përcaktimin e statusit të zimmît¹⁰ për jomyslimanët në ligjin islam.¹¹ Në Perandorinë Osmane, deri në shekullin XVI, fjala haraç përdorej përgjithësisht për të shprehur këtë taksë, më pas u përhap gjerësisht *cizye* ose *cizye-i şer'î*. Përveç kësaj, në disa dokumente, në vend të xhizjes gjendet edhe termi “haraç i kokës” për ta dalluar atë nga haraçi i tokës.¹²

Në Perandorinë Osmane, xhizja, e përcaktuar nga kushtet e traktatit sipas ligjit islam, ishte dy llojesh si “maktû cizye” dhe “cizye ale'r-ruûs”.¹³ Maktû xhizja u aplikua gjerësisht në dy fusha. E para prej tyre ishte shumica që principatat vasale të krishtera dhe shtetet tributore zotoheshin të paguanin çdo vit mbi një shumë të caktuar, ndërsa e dyta ishte mbledhja e një shume kolektive drejtpërdrejt nga populli jomysliman, të cilët ishin nënshtruar të Perandorisë Osmane. Sistemi maktû u përgjithësua gjatë periudhës së Tanzimatit (17 mars 1841) me besimin

⁸ Veysel Gürhan, “17. Yüzyılın Sonunda Cizye Defterlerine Göre Diyarbekir (Amid) şehrinde Gayrimüslimler (1691-1695), *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Vëllimi 12, Nr. 1 (26), 2020, 160.

⁹ Koçak “H. 1102 (m. 1690-1691) tarihli Diyarbekir eyaleti Cizye”, 222.

¹⁰ Zimmi: “borxhi që është i detyruar të paguajë njeriu”. Zimmi quhen personat të cilëve u garantohet siguria e jetës, liria e adhurimit dhe të gjitha të drejtat e tjera themelore, me kusht që të paguajnë taksën e xhizjes. Fjala zimma përmendet në dy vende në Kuran në kuptimin e “një premtim të bërë, një marrëveshje” (et-Tevbe 9/8, 10). Kjo fjalë përdorej shumë në Perandorinë Osmane. Sepse kishte shumë komunitete jomyslimane nën sundimin e Perandorisë Osmane.

¹¹ Ayşe Nühket Adıyeko, “18. Yüzyılda Girit’te Cizye Uygulaması ve Toplumsal Etkileri” *Bellelen*, Vëllimi 82, Nr. 290, 135.

¹² Halil Inalcik, *Osmanlılar’da Cizye*, TDV İslam Ansiklopedisi, Vëllimi 8, 1993, 45.

¹³ Fatma Akın, “Tanzimat dönemi Cizye Defterlerine Göre Alaiye’de Gayrimüslim nüfus”, *İçtimayat Sosyal Bilimler Dergisi*, Vëllimi 5, Nr. 2, 2021, 277; Koçak “H. 1102 (m. 1690-1691) tarihli Diyarbekir eyaleti Cizye”, 222.

se ishte në dobi të popullit dhe legjitimiteti iu dha sistemit me një fetva.¹⁴

Shteti osman zbatoi fikhun e shkollës hanefi në sasinë e xhizjes.¹⁵ Sipas shkollës hanefi, jomuslimanët që qëndrojnë në tokat islame për më shumë se një vit quhen “musta'men” duhet të paguajnë taksën e xhizjes.¹⁶ Sipas kësaj, personat që do të paguajnë xhizjen ndahen në grupe si â'lâ, evsat dhe ednâ sipas gjendjes së tyre të të ardhurave.¹⁷ Xhizja e marrë në vitet e para të Islamit ishte 12, 24, 48 dërhëmë. Por sigurisht, 12 dërhëmët e marra në vitet e para të Islamit dhe 12 akçet e marra në Perandorinë Osmane nuk ishin të njëjta për nga vlera. Edhe përkundër kësaj, nganjëherë sasia e xhizjes që merrej në Perandorinë Osmane llogaritej duke llogaritur dërhemin *Şer'i* dhe kështu u përpoq të respektohej standardi për sa i përket vlerës së parasë dhe në të njëjtën kohë të rriteshin të ardhurat që zvogëloheshin me ulje e vlerës së parasë. Në këtë rast janë ndryshuar koeficientët 12, 24, 48 dhe janë ndjekur vetëm klasa â'lâ, evsat, ednâ.¹⁸ Këta terma përdorshin për grupet e pasura, të klasës së mesme dhe të varfër. Deri në fund të shekullit XVI, xhizja mbledhej në akçe, e më vonë në « monedhë ».¹⁹

Marrja e xhizjes varet nga disa kushte dhe e para nga këto kushte është që personi që do ta paguajë xhizjen; të kishte shtëpinë e tij, gjërat në shtëpinë dhe vreshtin e tij, kafshët, ose të korrat e tij si drithërat dhe vera, të kishte moshën katërmëdhjetë deri në shtatëdhjetepesë vjeç të ishte në gjendje të mirë mendore dhe fizike dhe të mos ishte i papunë. Nga kjo taksë u përjashtuan të sëmurët, të papunët, të varfrit, gratë, të vejat, tokat e burrave të të cilave trashëgoheshin dhe ata që nuk arritën pubertetin, kleri dhe kalorësia zimmi në përgjithësi, ushtarët e krishterë, përkthyesit e ambasadorëve dhe ata që shërbenin në kështjella, ishuj dhe zona kufitare. Pas vitit 1691, të gjithë priftërinjtë konsideroheshin tak-

¹⁴ Inalcik, *Osmanlılar'da Cizye*, 46.

¹⁵ Koçak ‘‘H. 1102 (m. 1690-1691) tarihli Diyarbekir eyaleti Cizye’’, 223.

¹⁶ Adem Çalışkan, ‘‘H.1249/M.1833 Tarihli D.CMH.d.27300 Numaralı Cizye Muhasebe Defterine Göre Kıbrı'ta Gayrimüslimler’’, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Nr. 53, 8.

¹⁷ Çalışkan, ‘‘Maraşta Cizye Vergisinin aktarıldığı yerler’’, 492.

¹⁸ Yavuz Ercan, ‘‘Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar’’, *Belleten*, Vëllimi 55, Nr. 213, 1991, 373.

¹⁹ Inalcik, *Osmanlılar'da Cizye*, 46.

sapagues.²⁰ Nëse personi përgjegjës për pagesën e xhizjes do të pranonte fenë islame, ai do të përjashtohej nga taksa e xhizjes.²¹

Ajo mblidhej drejtpërdrejt nga zyrtarët e sulltanit për thesarin e shtetit. Kur tokat e pushtuara u kthyen në provinca osmane, regjistrimi i atyre që ishin të detyruar të paguanin xhizjen e bënte kadiu i asaj krahine dhe librat e përgatitur quheshin “defter-i cizye-i gebrân”.²² Grumbullimi i kushtojve rëndësi e veçantë dhe ky obligim nuk iu la asnjëherë pronarëve të timarit dhe zeâmetit²³, kurse mblidhej për llogari të thesarit nga xhizedarët (cizyedâr) dhe mbledhësit (tahsildar) e emëruar nga shteti.²⁴ Përveç “cizyedâr”, ata që mblidhnin xhizjen quheshin edhe “haraci”, “haracı”.²⁵ Këta zyrtarë u zgjodhën me kujdes dhe ishin persona të besueshëm “emin” dhe “mutemed”, të cilët ishin të aftë, që nuk bënë favore dhe nuk pranonin ryshfet.²⁶ Të ardhurat e xhizjes shpenzoheshin gjithmonë për qëllime ushtarake dhe nganjëherë ndaheshin për pagesat që u bëheshin reparteve ushtarake. Përjashtimi nga xhizja mund të ishte vetëm në këmbim të detyrimeve të veçanta ushtarake, si voynuk, martolos dhe eflak.²⁷

²⁰ Çalışkan, “Maraşta Cizye Vergisinin aktarıldığı yerler”, 492; Koçak “H. 1102 (m. 1690-1691) tarihli Diyarbakir eyaleti Cizye”, 223; Inalcik, *Osmanlılar’da Cizye*, 46; Kazım Kartal, “1848/1849 1264 Tarihli Cizye Defterine Göre Kayseri’deki Rum ve Ermeni Nüfus’un Sosyo-Ekonomik Yapısı”, *Kesit Akademi Dergisi*, Nr. 9, 2017, 447; Galip Eken, Hanife Şen, “Tanzimat Dönemi Cizye Defterlerine Göre Tokat’ta Gayrimüslimler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Nr. 36, 2016, 162.

²¹ Kazım Kartal, “1840-1850 Tarihlerini Kapsayan Balıkesir ve Bigadiç Kazaları Cizye Defterlerinin tanıtımı ve tahlili”, *Bireye ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, Völlimi 10, Nr.19, 2020, 29.

²² Inalcik, *Osmanlılar’da Cizye*, 45-46.

²³ Zülfiye Koçak, 1691 Tarihli Cizye Defterine Göre Pertek, Mazgirt, Çemişgezek ve Sağman Kazaları, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Nr. 41, 2017, 195.

²⁴ Koçak “H. 1102 (m. 1690-1691) tarihli Diyarbakir eyaleti Cizye”, 223.

²⁵ Çalışkan, “H.1249/M.1833 Tarihli D.CMH.d.27300 Numaralı Cizye”, 8-9.

²⁶ Ercan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri”, 375.

²⁷ Inalcik, *Osmanlılar’da Cizye*, 45.

Voyrukët: Një klasë ushtarësh të krishterë që osmanët e inkorporuan gjatë pushtimit të tyre në Rumeli dhe vjen nga fjala sllave voynik që do të thotë “ushtar”. Voyrukët ishin anëtarë të një klase shoqërore ushtarake të privilegjuar që ekzistonte në Perandorinë Osmane në shekujt XIV dhe XVI.

Martolos: Ishte një forcë e brendshme e sigurisë së Perandorisë Osmane në Ballkan, kryesisht aktive midis shekujve XV dhe XVII. Fillimisht përbëhej nga popullsitë lokale kryesisht të krishtera, por me kalimin e kohës anëtarët u konvertuan në Islam.

Një inspektim i përgjithshëm bëhej rregullisht çdo tre vjet për xhizjen, ku të vdekurit hiqeshin nga regjistri dhe shtoheshin taksapaguesit e ri dhe ata që anashkaloheshin për çfarëdo arsyeje.²⁸

Tarifat e xhizjes të përcaktuara nga reforma e xhizjes së vitit 1691 u rritën me kalimin e kohës kur pati ndryshime në vlerën e parasë.²⁹ Nga viti 1691 e tutje xhizja filloi të mbledhej në baza individuale.³⁰

Sipas parave të argjendit osman, shumat e xhizjes nga viti 1691 deri në vitin 1834 ishin si më poshtë:³¹

Vitet	E lartë (Â'lâ)	E mesme (Evsât)	E ulët (Ednâ)
1691	9	4,5	2,25
1696	10	5	2,25
1743	11	5,5	2,75
1804	12	6	3
1816	16	8	4
1824	24	12	6
1827	36	18	9
1829	48	24	12
1834	60	30	15

Tabela 1. Shumat e xhizjes sipas monedhave të argjendta osmane nga 1691 deri në 1834

Me një dekret, të shpallur në vitin 1834 gjatë sundimit të Mahmutit II, u vendos që shuma e taksës që do të paguanin taksapaguesit jomyslimanë do të ishte 15 kurushë në ednâ, 30 kurushë në evsât dhe 60 kurushë në âlâ.³²

Në Perandorinë Osmane taksa e xhizjes u hoq me Islahat Fermanin³³ e vitit 1856, pasi ky dekret u siguronte të drejta të barabarta

²⁸ Koçak ‘‘H. 1102 (m. 1690-1691) tarihli Diyarbekir eyaleti Cizye’’, 224.

²⁹ Inalcik, *Osmanlılar'da Cizye*, 47.

³⁰ Esra Demirci Akyol, ‘‘Discussing the Concept of ‘‘Islamic City’’ Through the Avariz and Cizye Registers of Aleppo in the Seventeenth Century’’ *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Nr. 42, 2017, 85.

³¹ Inalcik, *Osmanlılar'da Cizye*, 47.

³² Selahattin Kaya, ‘‘Safranbolu ve Bartın kazaları Cizye Defterinin tanıtımı ve tahlili (1846-1847)’’, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, Nr. 7, 2020, 396-397.

³³ Recep Dündar, Mesut Aydın, ‘‘3924 Nolu Cizye Defterine Göre Kıbrıs Eyaleti Baf ve Kukla Kazalarında Gayrimüslimler (H.1061/M.1650-51)’’, *Türklük Bilim Araştırmaları*, Nr. 31, 2012, 78.

qytetarëve osmanë dhe u solli shërbimin e detyrueshëm ushtarak jomyslimanëve. Megjithatë, duke qenë se shërbimi i detyrueshëm ushtarak nuk mund të zbatohet lehtësisht, lirimi i jomyslimanëve nga shërbimi ushtarak në këmbim të një takse të caktuar doli në plan të parë.³⁴ Kështu, taksa e shfuqizuar e xhizjes vazhdoi deri në vitin 1907 nën emrin e *bedel-i askeri*.³⁵ Ndryshimet që ndodhën në praktikën e xhizjes në shekullin XIX dhe përfundimisht heqja e xhizjes, mund t'iu atribuohen dy arsyeve: Së pari; fakti që ekzistojnë detyrime të ndryshme financiare të bazuara në diskriminim fetar midis subjekteve të të njëjtit shtet është në kundërshtim me idetë e përhapura pas Revolucionit Francez të 1789-s. Arsyeja e dytë dhe më e rëndësishme ka të bëjë me marrëdhëniet e evropianëve me nënshtetasit e krishterë për shkak të rritjes së vëllimeve tregtare me Perandorinë Osmane dhe presionit që ata krijuan mbi osmanët në favor të jomyslimanëve, nënshtetasve osmanë, si rezultat i këtyre marrëdhënieve.³⁶

Vendndodhja gjeografike e Vushtrrisë

Vushtrria është qytet në pjesën veriore të Kosovës. Me kordinantat gj.gj.v. 42° 49'32,74'';gj.gj.l. 20° 57'53,62''.³⁷ Shtrihet në bregun e djathtë të lumit Sitnicë (të dhënat historike dëshmojnë se gjatë mesjetës ka rrjedhë afër qytetit të Vushtrrisë, ndërsa kalon rreth 1 km në perëndim të tij³⁸) në të dyja anët e rrugës Prishtinë-Mitrovicë, në lartësi mbidetare prej 500 m.³⁹ Ka një pozitë jashtëzakonisht të mirë gjeografik ku janë

³⁴ Koçak "H. 1102 (m. 1690-1691) tarihli Diyarbekir eyaleti Cizye", 226.

³⁵ Adem Çalişkan, "1846'da Ayntâb'da Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler, Mahalleleri, Nüfusları ve Meslekleri", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vëllimi 22, Nr. 1, 2022, 86.

Bedel-i askeri: është emri i tarifës së marrë nga nënshtetasit osmanë jomyslimanë që nuk iu bashkuan ushtrisë në periudhën e fundit të Perandorisë Osmane. Do të thotë "shërbim ushtarak".

³⁶ İbrahim Özcoşar, Hüseyin Haşimi Güneş, "Osmanlı Devleti'nde Cizye ve 19. Yüzyıla ait bir Cizye Defteri: Cizye Sancağı'nın cizye defteri (Cizye Defter Numarası:375)", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Nr. 5, 2006, 162.

³⁷ Vendbanimet e Kosovës, Vëllimi I, Qendrat Urbane, Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës, 2018, 287.

³⁸ *Kosova në vështrim enciklopedik*, Tiranë, Toena, 1999, 28.

³⁹ *Fjalor Enciklopedik Shqiptar*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë, 2009, 2928.

thurur që në kohët e lashta linja të rëndësishme rrugore që nga antika, të cilat kanë luajtur një rol të rëndësishëm gjatë historisë.⁴⁰

Sipërfaqja e territorit të Vushtrrisë është 345 m², që përbën 3.3% të territorit të Kosovës, numri i vendbanimeve është 67, ndërsa dendësia e popullsisë është 202 b/km².⁴¹

Vushtrria është ndër qendrat më të vjetra urbane në Kosovë, e ngritur në vendin e vendbanimit antik Vicianum. Emërtimi antik është romanizua duke shtuar prapashtesën “um” dhe më vonë u sllavizua duke e shëndrruar atë në “Vuçitern”.⁴² Vushtrria, në burimet sllave njihet si Vuçitrn, në turqisht Vuçitirin/Vuçitirin, ndërsa në burimet osmane përmendet si Vulçitrin.⁴³

Histori e shkurtër e Vushtrrisë gjatë shekujve XV-XIX

Vushtrria ishte ndër qendrat më të rëndësishme të Perandorisë Osmane në Ballkan midis shekujve XV dhe XVIII. Pushtimin e parë të Vushtrrisë e kemi në vitin 1439 bashkë me Prishtinën dhe për herë të dytë në vitin 1455 bashkë me Novobërdën dhe Trepçën.⁴⁴ Kur osmanët pushtuan pjesën më të madhe të Kosovës, formuan një njësi territoriale dhe administrative të cilën e quajtën “Vilajeti i Vellk”. Ky vilajet u shëndrrua në sanxhak në kohën e Sulltan Mehmetit II⁴⁵ dhe njihet me emrin si Sanxhaku i Vuçiternës.⁴⁶ Në defterin e vitit 1477 del se Sanxhaku i Vushtrrisë kishte të njëjtën sipërfaqe të cilën e kishte Vilajeti i Vukut në vitin 1455.⁴⁷ Një pjesë e konsiderueshme e rajonit të Kosovës mbeti brenda këtij sanxhaku.⁴⁸ Edhe pse konsiderohet se Sanxhaku i Vushtrrisë është formuar në të njëjtën kohë me Sanxhakun e Prizrenit dhe të Krushevcit, nuk duhet përjashtuar mundësia që të ketë

⁴⁰ *Fjalori Enciklopedik i Kosovës*, Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës, Vëllimi II, Prishtinë, 2018, 1759.

⁴¹ *Fjalori Enciklopedik i Kosovës*, 1760

⁴² *Vendbanimet e Kosovës*, 289.

⁴³ Muhammet Aruçi, “Vulçitrin”, *İslam Ansiklopedisi*, Vëllimi 43, 2013, 132.

⁴⁴ *Vendbanimet e Kosovës*, 290.

⁴⁵ Muhamet Ternava, *Popullsia e Kosovës gjatë shekujve XIV-XVI*, Prishtinë, Instituti Albanologjik, 1995, 21

⁴⁶ Skender Rizaj, *Kosova gjatë shekujve XV. XVI dhe XVII*, Rilindja Prishtinë, 1982, 51.

⁴⁷ Masar Rizvanolli, *Vendosja e Sistemit të timarit në Kosovë në gjysmën e dytë të shekullit XV*, Instituti i Historisë, Prishtinë, 2021, 101.

⁴⁸ Münir Aktepe, “Kosova”, *İslam Ansiklopedisi*, Ankara, Vëllimi 26, 2002, 217.

ndodhur më herët. Regjistrat e vjetër kadastralë në arkivin osman i referohen Vushtrrisë.⁴⁹ Vushtrria nga fundi i shek. XIV dhe fillimi i shek. XV ishte një qytet me tregti të zhvilluar. Vushtrria përmendet si seli e sanxhakut në vitin 1462. Në shekullin XVI Vushtrria cilësohej si një qendër e madhe tregtare me dyqane dhe bujtina të shumta. Sanxhaku i Vushtrrisë kishte një territor relativisht të madh, duke përfshirë Llapin, Obrovcin e Epërmin, Prishtinën, Moravën dhe Topollicën.⁵⁰ Pra, Vushtrria ishte selia e një Sanxhakbeu në ejaletin e Rumelisë.⁵¹ Sipas regjistrave kadastralë (880/1475) të përgatitur gjatë sundimit të Mehmed Pushtuesit, Vushtrria ishte i lidhur me qeverinë rumeliane. Në regjistrin kadastral (892/1487) që i përket kohës së Bajazitit II, shihet se Vushtrria brenda kufijve të këtij sanxhaku përfshinte një pjesë të konsiderueshme të rajonit të Kosovës.⁵²

Vushtrria në vitin 1529 përmendet me emrin Vilçetrin nga admirali Osman Piri Reis.⁵³ Ndërsa në Arnold Von Harfi për herë të parë e përmendi me emrin “Wolfsdorne”.⁵⁴

Në regjistrat kadastralë të Vushtrrisë të vitit 937 (1530-31) me këtë sanxhak janë të lidhura nëntë qendra rrethi, gjashtëdhjetetë fshatra, pesëmbëdhjetë ferma, katër xhami dhe dhjetë mesxhide, dhjetë hoxhallarë e myezinë, dy manastire dhe njëmbëdhjetë kisha, katër banja, dy karavansarajë, një tyrbe (Hudâvendigâr Türbesi) etj. Në vitin (1569-70) Vushtrria, e cila përbëhej nga nëntë lagje, kishte 228 familje myslimane në gjashtë lagje e 97 shtëpi jomyslimane në tri rrethe.⁵⁵ Në fund të shekullit XVI, popullsia myslimane në Vushtri arriti në 80%.⁵⁶ Në fund të shekullit XVI në Vushtri janë zhvilluar rreth 22 zeje, disa prej tyre

⁴⁹ Hasan Kaleshi, “Jedna Prizrenska i Dav Vucitrnske kanunname”, *Glasnik Muzeja I Kosova*, Vëllimi II, Prishtinë, 1957, 289.

⁵⁰ *Fjalori Enciklopedik i Kosovës*, 1760-1761.

⁵¹ Carsten Frederiksen, Frode Bakken, *Libraries in Kosova/Kosovo: a general assessment and a short and medium-term development plan*, Copenhagen: IFLA/FAIFE, 2000, 87.

⁵² Muhammet Aruçi, “Vulçitrin”, 132; Iljaz Rexha, *Regjistrimi i Vendbanimeve dhe i Popullsisë Albane të Kosovës*, Instituti i Historisë “Ali Hadri”, Prishtinë, 2016, 366-371.

⁵³ *Fjalor Enciklopedik Shqiptar*, 2928.

⁵⁴ *Vendbanimet e Kosovës*, 291.

⁵⁵ Muhammet Aruçi, “Vulçitrin”, 132;

⁵⁶ *Kosova Veshtrim Monografik*, Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës, Prishtinë, 2011, 195.

janë rrobaqepës, lëkurëpunues, kasap, këpucar, gjellbërës, telak, boza-xhi, karvanistë, fespunues etj.⁵⁷

Në vitin 1660 Çelebiu erdhi në Kosovë dhe vuri në dukje se banorët e Vuçitrit janë tërësisht popullsi rume.⁵⁸ Shumica e tyre nuk e flasin gjuhën boshnjake. Zakonisht flasin shqip dhe turqisht. Gjatë shekujve XV-XVIII Vushtrria si qendër administrative u zhvillua dhe u zgjerua duke u bërë qyteti kryesor në Rrafshin e Kosovës. Më tej, Çelebiu tregon se aty ishin 2000 shtëpi të bukura me një dhe dy kate, të ndërtuara me gurë dhe të mbuluar me tjegulla. Përmend edhe Xhaminë e Vjetër në Pazar, shkollat, bujtinat, banjat.⁵⁹

Një burim turk nga fundi i shekullit XVII (1699) thotë se pjesë e sanxhakut të Vushtrrisë ishin këto rrethe: Prishtina, Morava, Novobërda, Vushtrria, Janjeva dhe Trepça. Ende nuk dihet se kur shpërbëhet Sanxhaku i Vushtrrisë. Ndërsa sa i përket transferimit të selisë në Prishtinë, supozohet se është bërë në fund të shekullit XVIII ose në fillim të shekullit XIX dhe se ka qenë pasojë e luftërave të gjata midis osmanëve dhe habsburgëve. Ky sanxhak quhet edhe sanxhaku i Prishtinës, ndoshta sepse Prishtina dikur ka qenë seli e sanxhakbeut të Vushtrrisë.⁶⁰ Gjatë luftërave habsburge-osmane gjatë viteve 1688-1690, Vushtrria pësoi shumë.⁶¹ Nga shekulli XVIII e këndej Vushtrria ishte vetëm një kasaba e zakonshme, edhe pse ka statusin e selisë së sanxhakut. Në një fragment të Sulltan Selimit III të vitit 1789 përmendet Kazaja e Vushtrrisë.⁶²

Në vitin 1834 Vushtrria kishte 470 shtëpi me 5000 banorë.⁶³ Vushtrria, e cila mendohej se kishte ruajtur statusin e sanxhakut në shekujt XVII dhe XVIII, humbi statusin e saj si qendër sanxhaku për shkak të ndryshimeve administrative në shekullin XIX dhe u bë qendër rrethi e lidhur me Sanxhakun e Prizrenit (1868), pastaj me Sanxhakun e Prishtinës me 125 fshatra dhe gjashtë nënrrethe (1879).⁶⁴ Nga fundi i shekullit XIX Vushtrria filloi të gjallërohej, duke arritur në 1150 shtëpi në

⁵⁷ Selami Pulaha, *Popullsia Shqiptare e Kosovës gjatë shek. XV-XVI*, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i Historisë, Tiranë: 8 Nentori, 1983, 481-482.

⁵⁸ Popullsi e krishterë ortodokse shqiptare.

⁵⁹ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, pergatiti Seyit Ali Kahraman, Vëllimi 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, 758.

⁶⁰ Skender Rizaj “Političko-upravni system na Kosovu i Metohiji od XVI do XVII veka” *Gjurmime Albanologjike*, 1965, Vëllimi II, Prishtinë, 1965, 303.

⁶¹ Hasan Kaleshi, “Jedna Prizrenska i Dav Vucitrnske”, 290.

⁶² *Vendbanimet e Kosovës*, 291.

⁶³ *Fjalori Enciklopedik i Kosovës*, 1760.

⁶⁴ Muhammet Aruçi, “Vulçitrim”, 132.

vitin 1872.⁶⁵ Në vitin 1878, me dëbimin e popullatës shqiptare nga sanxhaku i Nishit, në shumë vendbanime të Komunës së Vushtrrisë u vendosën rreth 11.000 muhaxhirë.⁶⁶ Sipas Sami Frasherit, në *Kâmûsu'l-A'lâm*, Vushtrria dhe rrethinë ishin të banuara nga 25.000 banorë nga 325 fshatra.⁶⁷ Që nga viti 1888 Kazaja e Vushtrrisë ishte pjesë e Sanxhakut të Prishtinës me 125 fshatra dhe 6 nahije.⁶⁸ Sipas Vjetarit të Vilaletit të Kosovës të vitit 1304 (1887), numri i përgjithshëm i meshkujve të rrethit të Vushtrrisë me fshatrat e tij është 12.145, prej të cilëve 9.818 janë myslimanë dhe 2.327 të tjerët janë jomyslimanë.⁶⁹ Ndërsa sipas Vjetarit të vitit 1314 (1896) dhe të vitit 1318 (1900) në qytetin e Vushtrrisë kishte 191 fshatra me 5815 familje dhe popullsia e përgjithshme e rrethit ishte 23.691 banorë.⁷⁰ Gjatë luftërave ballkanike, kur serbët pushuan Kosovën, sundimit osman në Vushtrri i erdhi fundi (1912).⁷¹

Vushtrria shquhet me objekte të antikitetit dhe objekte të shumta të arkitekturës orientale me rrugë të ngushta të shtruara me kalldrëm, hamami i vjetër, shtëpi banimi të rrethuara me mure dhe kopshte.⁷² Periudha e gjatë nën administrimin osman ka lënë gjurmë në fizionominë e qytetit.⁷³

Defteri i xhizjes në Vushtrri 1842 (1258 H)

Fillimisht, në vitin 1840, Vushtrria ishte kaza e sanxhakut të Prishtinës, që varej nga elajeti i Shkupit. Brenda saj ishin 219 katunde dhe 6 nahije.⁷⁴

Defteri i regjistruar në Arkivin Osman (BOA) me numër fondi 00049 në Ministrinë e Financave, në Defterin e Kontabilitetit të të Ardhurave (Maliye Nezareti, Vâridât Muhasebesi Defterleri) (ML.VRD.

⁶⁵ *Fjalor Enciklopedik Shqiptar*, 2928.

⁶⁶ *Fjalori Enciklopedik i Kosovës*, 1761

⁶⁷ Sami Frasheri, *Kâmûsu 'l-A'lâm*, Vëllimi 6, İstanbul, Mihran, 1898, 4691.

⁶⁸ Jusuf Osmani, *Vendbanimet e Kosovës*, Vushtrria, Prishtinë, 2005, 75.

⁶⁹ *Salname-i vilayet-i Kosova*, 1304 (1887), 101.

⁷⁰ *Salname-i vilayet-i Kosova*, 1314 (1896), 380; *Salname-i vilayet-i Kosova*, 1318 (1900), 591.

⁷¹ Muhammet Aruçi, “Vulçitrin”, 132.

⁷² *Fjalori Enciklopedik i Kosovës*, 1760.

⁷³ *Vendbanimet e Kosoves*, 292.

⁷⁴ Kristaq Prifti, *Popullsia e Kosovës 1831-1912*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë, 2014, 273.

CMH.d) përmban të dhënat e xhizjes së qytetit dhe fshatrat e Vushtrrisë, që i përkasin vitit H.1258. / M. 1842. Numrat e faqeve të dhëna në origjinalin e këtij defteri, i cili përbëhet nga 10 fletë dhe 19 faqe, të dhënat fillojnë nga faqja e dytë. Nga faqja 2 deri në faqen 5 të defterit janë emrat e 2 lagjeve të qytetit të Vushtrrisë dhe ndërmjet faqeve 5-19 të defterit janë emrat e 38 fshatrave të Vushtrrisë dhe të dhënat për taksapaguesit që kanë jetuar aty. Tatimpaguesit në të gjitha lagjet dhe fshatrat kategorizohen sipas klasave të përcaktuara nga ligji islam si të ulët, të mesëm dhe të lartë (alâ, evsat dhe ednâ). Përveç kësaj, ndërkohë që janë përfshirë emrat e baballarëve dhe të bijve të tyre, në këtë regjistër të vitit 1842 nuk gjenden të dhëna për profesionet e individëve, për karakteristikat fizike si gjatësia, sytë, flokët dhe mjekra që gjejmë në fletore të tjera. Nga miratimi dhe vula e kadiut në faqen 19 të defterit, mund të konstatohet se gjykatësi i periudhës ishte Abdullahu dhe se defteri u krijua me miratimin e tij.⁷⁵

Në vijim në formë tabelore do të jepen të dhënat e defterit të xhizjes të datës 12 mars 1842 për 2 lagje të Vushtrrisë.

Mahallat	Kategoritë e pagesës së xhizjes			
	(na) edna E ulët	Evsat (t) E mesme	â'lâ E lartë	Gjithsej
Hürrem Çavuş	53	19	-	72
Gazi Ali Bey	51	9	-	60
Gjithsej	104	28	0	132

Tabela 2. Tatimet e xhizjes për jomuslimanët në qytetin e Vushtrrisë, 1842.

Studiuesi Ismail Arslan në punimin e tij thekson se gjatë mesit të shekullit XIX në Vushtri, në qendër të qytetit të Vushtrrisë, mendohet se kanë jetuar rreth 1565 banorë.⁷⁶ Ndërsa, siç shihet edhe lart, të dhënat që i kemi marrë nga defteri i xhizjes i vitit 1842, janë evidentuar rreth 132 jomuslimanë që jetojnë në dy lagjet e qytetit të Vushtrrisë.⁷⁷ Ndërmjet viteve 1566 dhe 1574 në Vushtri kishte 10 lagje, ky numër u zvogëluar në gjashtë në vitet 1840. Nga ana tjetër, kuptohet se numri i përgjithshëm i familjeve në qytet arrinte në 21 familje më shumë se

⁷⁵ BOA. ML. VRD.CMH.d.00049

⁷⁶ Ismail Arslan, '19. Yüzyıl Ortalarında Balkanlarda Bir Osmanlı Kasabasının Sosyo-Ekonomik Yapısı: Vulçitrın', *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Vëllimi 12, 2012, 414.

⁷⁷ BOA. ML.VRD.CMH.d.00049

numri i familjeve në gjysmën e dytë të shekullit XVI. Përderisa theksohet se në qytetin e Vushtrrisë ka pasur 6 lagje, në regjistrin e vitit 1842 kemi vetëm 2 lagje. Lagjja Hürrem Çavuş është e vetmja lagje që ka ruajtur emrin e saj nga shekulli XVI deri në shekullin XIX. Përveç kësaj, nuk ka asnjë emër lagjeje që vazhdon deri në shekullin XIX, në mesin emrave të lagjeve, si të lagjeve myslimane ashtu edhe të krishtera. Prandaj, mund të konkludohet se Hürrem Çavuş është lagjja më e vjetër në Vushtri.⁷⁸ Në fund të shekullit XIX në qytetin e Vushtrrisë përmenden 3 lagje, lagjja Gazi Ali Beu, Hürrem Çavuş dhe Mahalla Ikram.⁷⁹ Sipas defterit të vitit 1842 në dy lagjet, pagesa e xhizjes zhvillohej në 2 nivele, e mesme dhe e ulët, ndërsa nuk ka kategori të lartë në pagesën e xhizjes.⁸⁰

Në vazhdim përmes tabelës do të paraqes pagesën e xhizjes në rreth 38 fshatra të Vushtrrisë të cilat janë të regjistruara në defterin me numër ML.VR.CMH.d.00049. Këto fshatra, të cilat ishin pjesë e zonës së Vushtrrisë, tani janë të shpërndara në disa qytete si në Fushë-Kosovë, Skenderaj, Obiliq, Mitrovicë. Gjithashtu janë prezantuar edhe grupet e pagesës së xhizjes në çdo fshat.⁸¹

Fshatrat ⁸²	Kategoritë e pagesës së xhizjes			
	(na) edna E ulët	Evsat (t) E mesme	â'lâ E lartë	Gjithsej
Babimost	17	4	-	21
Balaj	3	1	-	4
Balinca	13	5	-	18
Batura?	12	5	-	17
Beçiq	46	9	-	55
Blustana?	3	2	-	5
Dobërlukë	2	-	-	2

⁷⁸ Arslan, “19. Yüzyıl Ortalarında”, 415.

⁷⁹ Izet Miftari, *Viciana-Vushtrria I*, Faik Konica, Prishtinë, 2021, 112.

⁸⁰ BOA. ML. VRD.CMH.d.00049

⁸¹ BOA. ML. VRD.CMH.d.00049

⁸² Fshatrat që u është vendosur (?) nuk janë lokalizuar.

Dobridub	24	5	-	29
Galice	4	-	-	4
Gllavatin	7	3	-	10
Gojbulë	11	3	-	14
Hade	8	3	-	11
Sfinjar	12	5	-	17
Kırılğat?	23	6	-	29
Kovaciç	56	17	-	73
Kuciçe	4	-	-	4
Kurillova	8	4	-	12
Kuzmit	22	4	-	26
Miraçë	4	4	-	8
Murhevli?	7	3	-	10
Nakshinca(kasaba)?	17	7	-	24
Novolan	13	5	-	18
Novosel e Maxhunit	16	4	-	20
Pantine	29	8	-	37
Perkofça?	8	2	-	10
Pestova	7	2	-	9
Prelluzhë	41	12	-	53
Reznik	3	1	-	4
Samadrexhë	3	1	-	4
Shlivovicë	9		-	9
Skoçan	16	4	-	20
Sllakoc	6	9	-	15

Sllakofc	5	-	-	5
Sllatina	11	6	-	17
Vesekoc	22	9	-	31
Vilance	4	2	-	6
Yirva Novasil?	27	6	-	33
Zupc	39	1	-	40
Gjithsej	560	162	-	722

Tabela 3. Tatimet e xhizjes për jomyslimanët në fshatrat e Vushtrrisë, 1842.

Si në lagjet e qytetit të Kazasë së Vushtrrisë, ashtu edhe në 38 fshatrat e tij, kategoria që dominon në pagesën e xhizjes është ajo e kategorisë së ulët, ndërsa në një numër më të vogël kemi kategorinë e mesme dhe nuk kemi pagesë të xhizjes nga kategoria e lartë. Në kategorinë e ulët, e cila është dominuese në fshatrat e rrethit të Vushtrrisë, kanë paguar 560 persona, ose në përqindje të shprehur me rreth 77,56%, ndërsa kategoria e mesme përbëhet nga rreth 162 persona të shprehur me një përqindje prej rreth 22,44%.⁸³ Nëse i krahasojmë me statistikat e pagesës së xhizjes në shekullin XVI në Vushtrri, ku kishte 18.902 shtëpi që paguanin xhizjen, ndërsa në vitin 1685 ishin 2515, dhe nëse shikojmë statistikat nga defteri i vitit 1842, shohim se shifrat tregojnë qartë se numri i jomyslimanëve kishte rënë shumë dhe se islami si fe ishte dominues në Vushtrri dhe rrethinë.⁸⁴

Në vazhdim do të shohim edhe disa statistika të tjera mbi pagesën e xhizjes në Kazanë e Vushtrrisë, ku do të shohim disa nga emrat e jomyslimanëve dhe moshat e tyre sipas regjistrit të ML. VRD.CMH. d.00049, të 12 marsit të vitit 1842.⁸⁵

⁸³ BOA. ML. VRD.CMH.d.00049

⁸⁴ Rizaj, *Kosova gjatë shekujve XV, XVI dhe XVII*, 400-401.

⁸⁵ BOA. ML. VRD.CMH.d.00049

Emrat	Moshë e taksapaguesve të xhizjes						Gjithsej
	9-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-80+	
Andriye	4	5	2	1			12
Anglika	1	1	2				4
Antonyo	3						3
Boban	2	3					5
Bogdan	2		2				4
Boris	1						1
Bozho	1			1			2
Dimitri	5	3					8
Esteban	5	3	3				11
Estefan	5	2	4	1	1		13
Estevan	1	2	1	1			5
Filib	4	2		4			10
George	3	3	1	2	1		10
Ismail	1		1				2
Ivan	9	5	9		1	1	26
Joden	4	7	2	3			16
Maksim	1	2	2	1			5
Marko (vlad)	16	5	6	3	1	1	32
Matam	1	3	1				4
Miladin	4		1				5
Milenka	4	1	3				8
Millan	1		2	1			3

Millosh	5	3	1				9
Milo	4	2					6
Milosao	2	3	3	1			9
Milutin	4	2	2	1			9
Mino	2	2					4
Natali	3	2	1				7
Natalika	8	3	1	1			13
Nikon	2	5	3			2	12
Norgi	6	1	2	1		1	11
Pavlo	3	3	2	1		1	10
Petko	3	2	2	2			9
Radislav	3		1	1			5
Rebeka	2		1	1	1		5
Sasha	2	1					3
Toma	1	3	1	1			6
Vasil	2						2
Yeuda	6	2	1				9
Yovan	3	2	2	1	1	1	10
Zhivko	3	1				2	6
Zhivo (vlad)	3	2	1			1	7
Gjithsej	341						

Tabela 4. Disa nga emrat e jomyslimanëve dhe mosha e tyre në Kazanë e Vushtrrisë

Përveç këtyre, në regjistrin e vitit 1842 janë shënuar edhe emra të tjerë si Arsena, Frenk, Gabriel, Jenifer, Lena, Kosta, Kuka, Miko, Vaso,

Yorgaçi, Igor, Steven, Natasha, Mirko, Joe, John etj. Emra të tillë janë më shpesh të përdorur në familjet jomyslimane në Vushtrri.⁸⁶

Defteret e xhizjes përbëjnë një ndër materiale më të rëndësishme arkivore sa i përket aspektit të demografisë. Në fakt, këta defterë na japin numrin e të krishterëve ose hebrenjve që paguajnë xhizjen në një vend të caktuar në një datë të caktuar. Para regjistrave të xhizjes, të dhënat demografike janë nga tahrir regjistrat. Regjistrat e tahririt u mbajtën deri në fund të shekullit XVI dhe më pas regjistrat avariz dhe xhizje zunë vendet e tyre në Defterhane-i Amire. Unë do të përpiqem të përcaktoj numrin e përllogaritur të popullsisë jomyslimane në qytetin e Vushtrrisë gjatë vitit 1842, duke u bazuar në numrin e njerëzve në regjistrin e xhizjes që kam shqyrtuar. Metoda më e përdorur për të përcaktuar popullsinë e vlerësuar bazohet në numrin e personave të marrë nga regjistrat e xhizjes, i cili shumëzohet me numrin e njerëzve ose familjeve me një koeficient të caktuar dhe nga kjo pranohet numri i përfutur si rezultat i këtij procesi. Studiuesit shumëzuan numrin e njerëzve me koeficientë më të ulët si 2.5 ose 3.33. Përdorimi i koeficientëve të ulët bazohet në supozimin se meshkujt e rritur përbëjnë 1/3 e shoqërisë në shoqëritë paraindustriale. Prandaj, mendohej se bërja e llogaritjeve me koeficientë të ulët do të jepte rezultate më të përshtatshme sesa bërja e vlerësimeve të popullsisë me koeficientë 5 ose më të lartë.⁸⁷ Ndërsa një përllogaritje të tillë e gjejmë te Kristaq Prifti në librin e tij “Popullsia e Kosovës 1831-1912”, i cili ka bërë një llogaritje në bazë të numrit të shtëpive me një mesatare prej 7 anëtarësh.⁸⁸

Unë do të bëj një përllogaritje me numrin e njerëzve që janë të theksuar në këtë defter nga 2 lagjet dhe 38 fshatrat e Vushtrrisë. Për të bërë këtë llogaritje zgjedha koeficientin maksimal 3.33, i cili, siç e pamë më lart, është kufiri më i lartë i sugjeruar nga studiuesit, andaj nga numri që shfaqet në dy lagjet që janë përmendur në defterin me numër 00049, rezulton se në këto dy lagje gjatë vitit 1842 kanë banuar rreth 439 jomyslimanë. Ndërsa në 38 fshatrat që kanë një numër prej 722 banorësh mendohet se aty kanë banuar rreth 2404 jomyslimanë. Pra, nga këto llogaritje të përgjithshme nga 854 banorë jomyslimanë të përmendur në

⁸⁶ BOA. ML. VRD.CMH.d.00049

⁸⁷ Gürhan, ‘‘17. Yüzyılın Sonunda Cizye Defterlerine 167-168.

⁸⁸ Prifti, *Popullsia e Kosovës*, 273.

këtë defter, supozohet se në Vushtri, në 2 lagjet dhe 38 fshatrat, kanë jetuar rreth 2843 banorë jomyslimanë.⁸⁹

Përfundimi

Në dritën e të dhënave në Defterin e Kontabilitetit të të Ardhurave të Ministrisë së Financave me numër 00049 dhe datë H.1258/M.1842, të cilin e kam shqyrtuar në studimin tim, kam ofruar informacion mbi strukturën sociale, gjendjen ekonomike dhe demografinë e popullsisë jomyslimane në Vushtri dhe fshatrat e saj. Ky defter është shembull i mirë i regjistrave kadastralë të xhizjes, sepse ofron informacione të dobishme për studimet që do të bëhen në të ardhmen rreth Vushtrisë. Të dhënat në defterin e vitit H.1258 (M.1842) zbulojnë se 854 jomyslimanë e paguanin taksën e xhizjes në Vushtri dhe fshatrat përreth saj. Shumica e këtyre personave ishin meshkuj me emra si Petko, Milosh, Ivan, Filip, Marko etj., ndërsa përmenden edhe disa emra të gjinisë femrore si Natalia, Natalika. Gjithashtu, të dhënat nga ky regjistër zbulojnë se në fshatrat e rrethit të Vushtrisë ka më shumë taksapagues sesa në qendër të qytetit, kështu që të ardhurat e xhizjeve në fshat janë më të larta se në qendër. Në defterin me numër 00049, të dhënat numerike thonë se pagesën e xhizjes në 2 lagje të Vushtrisë e kanë paguar xhizjen 132 persona, që përbëjnë 15,45% e shumës së përgjithshme, ndërsa numri i personave që kanë paguar xhizjen në 38 fshatra është 722 persona, shprehur në përqindje 84,55%. Nga ky këndvështrim mund të konstatojmë se popullsia fshatare është më e lartë se ajo urbane e vitit 1842 në rrethin e Vushtrisë. Bazuar në faktin se taksapaguesit në zonat rurale në rrethin e Vushtrisë ishin më shumë se taksapaguesit në qytet, mund të konstatoj se ekonomia në Vushtri bazohej kryesisht në bujqësi dhe blegtori. Mbledhja e taksës së xhizjes sipas 3 grupeve të të ardhurave, përkatësisht e ulët, e mesme dhe e lartë, na mundësoi të përcaktojmë statusin ekonomike të popullsisë jomyslimane në Vushtri. Sipas defterit, shumica e popullsisë i përkiste kategorisë me të ardhura të ulëta, ndërsa kategoria mesatare e popullsisë ishte shumë e vogël dhe ajo e lartë nuk ekzistonte fare. Pra, popullata jomyslimane kishte një status të dobët ekonomik, dhe të dhënat janë tregues për mungesën e kategorisë së personave me kapital të lartë apo mesatar në Vushtri.

⁸⁹ BOA. ML. VRD.CMH.d.00049

Një nga rezultatet më të rëndësishme në këtë studim është se myslimanët dhe jomuslimanët nuk jetojnë të ndarë në Vushtrri, por kanë jetuar së bashku në të njëjtat lagje dhe fshatra. Është gjithashtu evidente se lagjet Hürrem Çavuş dhe Gazi Ali Beu njihen si lagje myslimane bazuar në të dhëna të tjera, por përmes këtij defteri del se jomuslimanët që jetonin këtu, si në vendet e tjera, ndanin të njëjtën hapësirë me myslimanët në shumicën.

ANALYSIS OF THE JIZYA REGISTER IN VUSHTRRI AH. 1258 (1842)

Summary

The jizya (جزية) is a yearly per capita taxation historically imposed on non-Muslims in the form of a financial charge. The jizya tax is a charge levied on non-Muslims to protect and safeguard the safety of their life and property, their practice of another faith, and their exemption from military service. The jizya defters take an important place among the sources of income of the Ottoman Empire, and as such they provide important information and are reference sources for Ottoman historical studies. This study is about presentation and assessment of the register of jizya belonging to the administrative district of Vushtrri and its surroundings. The defter with code number ML.VRD.CMH.d. 49 contains important socio-economic information about the non-Muslim residents of Vushtrri and the adjacent villages in 1258 hijri year (1842). The goal of this research is to assess the demographic structure and spatial positioning of non-Muslims in the Vushtrri area in 1842, as well as their class status as determined by the types of taxes they paid.

BIBLIOGRAFIA

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, ML. VRD.CMH. d.00049, 12 Mars 1842.

Salname-i vilayet-i Kosova, 1304 (1887).

Salname-i vilayet-i Kosova, 1314 (1896).

Salname-i vilayet-i Kosova, 1318 (1900).

Adıyeke, Ayşe Nükhet. "18. Yüzyılda Girit'te Cizye Uygulaması ve Toplumsal Etkileri", *Belleten*, Vëllimi 82, Nr. 290. (135-158)

Akın, Fatma. "Tanzimat dönemi Cizye Defterlerine Göre Alaiye'de Gayrimüslim nüfus", *İçtimayat Sosyal Bilimler Dergisi*, Vëllimi 5, Nr. 2, 2021. (276-295).

Aktepe, Münir. "Kosova", *İslam Ansiklopedisi*, Ankara, Vëllimi 26, 2002

Akyol, Esra Demirci. "Discussing the Concept of "Islamic City" Through the Avariz and Cizye Registers of Aleppo in the Seventeenth Century" *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Nr. 42, 2017. (71-95)

Arslan, İsmail. "19. Yüzyıl Ortalarında Balkanlarda Bir Osmanlı Kasabasının Sosyo-Ekonomik Yapısı: Vulçitrın", *Türk Dünyası İncelemleri Dergisi*, Vëllimi 12, 2012. (409-424)

Aruçi, Muhammet. "Vulçitrın", *İslam Ansiklopedisi*, Vëllimi 43, 2013.

Çalışkan, Adem. "1846'da Ayntâb'da Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler, Mahalleleri, Nüfusları ve Meslekleri", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vëllimi 22, Nr. 1, 2022. (83-102)

Çalışkan, Adem. "H.1249/M.1833 Tarihli D.CMH.d.27300 Numaralı Cizye Muhasebe Defterine Göre Kıbrı'ta Gayrimüslimler", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Nr. 53. (7-48)

Çalışkan, Adem. "Maraşta Cizye Vergisinin aktarıldığı yerler ve cizye tahsilinde Yaşanan zorluklar (XVII. Ve XIX yüzyıl)", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Vëllimi 70, 2021. (489-506)

- Dündar, Recep. Aydın, Mesut. “3924 Nolu Cizye Defterine Göre Kıbrıs Eyaleti Baf ve Kukla Kazalarında Gayrimüslimler (H.1061/M.1650-51)”, *Türklük Bilim Araştırmaları*, Nr. 31, 2012. (77-98)
- Eken, Galip. Şen, Hanife. “Tanzimat Dönemi Cizye Defterlerine Göre Tokat’ta Gayrimüslimler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 36, 2016. (161-175)
- Elsie, Robert. *Historical Dictionary of Kosova*, Oxford: Scarecrow Press, 2004.
- Ercan, Yavuz. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar”, *Bellekten*, Vëllimi 55, Nr. 213, 1991. (371-392)
- Erkal, Mehmet. Cizye, TDV İslam Ansiklopedisi, Vëllimi 8, 1993. (42-45)
- Evlîya Çelebi Seyahatnamesi*, përgatiti: Seyit Ali Kahraman, Vëllimi 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Fjalor Enciklopedik Shqiptar*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë, 2009.
- Fjalori Enciklopedik i Kosovës*, Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës, Vëllimi II, Prishtinë, 2018,
- Frasheri, Sami. *Kâmûsu’l-A’lâm*, Vëllimi 6, İstanbul, Mihran, 1898.
- Frederiksen, Carsten., Bakken, Frode. *Libraries in Kosova/Kosovo: a general assessment and a short and medium-term development plan*, Copenhagen: IFLA/FAIFE, 2000.
- Gürhan, Veysel. “17. Yüzyılın Sonunda Cizye Defterlerine Göre Diyarbekir (Amid) şehrinde Gayrimüslimler (1691-1695)”, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Vëllimi 12, Nr. 1 (26), 2020. (159-193)
- Inalcik, Halil. *Osmanlılar’da Cizye*, TDV İslam Ansiklopedisi, Vëllime 8, 1993. (45-48)
- Işık, Mustafa. “H.1105/M.1693-94 Tarihli ve 03648 Numaralı Maliyeden Müdevver Defere Göre: Karainabad Kazasında Cizye Uygukaması” *Abadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, Vëllimi 2, Nr. 4. (283-298)
- Kaleshi, Hasan. “Jedna Prizrenska i Dav Vucitrnske kanunname”, *Glasnik Muzeja I Kosova*, Vëllimi II, Prishtine, 1957. (289-300)

Kartal, Kazım. “1840-1850 Tarihlerini Kapsayan Balıkesir ve Bigadiç Kazaları Cizye Defterlerinin tanıtımı ve tahlili”, *Bireye ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, Vëllimi 10, Nr.19, 2020. (27-42)

Kartal, Kazım. “1848/1849 1264 Tarihli Cizye Defterine Göre Kayseri’deki Rum ve Ermeni Nüfus’un Sosyo-Ekonomik Yapısı”, *Kesit Akademi Dergisi*, Nr. 9, 2017. (446-482)

Kaya, Selahattin. “Safranbolu ve Bartın kazaları Cizye Defterinin tanıtımı ve tahlili (1846-1847)”, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, Nr. 7, 2020. (387-416)

Koçak, Zülfiye. “H. 1102 (m. 1690-1691) tarihli Diyarbakir eyaleti Cizye Defterinin tanıtım ve talili”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Vëllimi 37, Nr. 63, 2019. (219-266)

Koçak, Zülfiye. 1691 Tarihli Cizye Defterine Göre Pertek, Mazgirt, Çemişgezek ve Sağman Kazaları, OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Nr. 41, 2017. (191-218)

Kosova në vështrim enciklopedik, Tiranë, Toena, 1999.

Kosova Vështrim Monografik, Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës, Prishtinë, 2011.

Miftari, Izet. *Viciana-Vushtrria I*, Faik Konica, Prishtinë, 2021.

Nedkoff, Boris Christoff. “Osmanlı İmparatorluğunda Cizye” (Baş Vergisi)(Bulgaristan hususi bir surette nazar itibara alınmıştır)” *Belleten*, Vëllimi, 8, Nr. 32. (599-652)

Osmani, Jusuf. *Venbanimet e Kosovës, Vushtrria*, Prishtinë, 2005.

Özcoşar, İbrahim. Güneş, Hüseyin Haşimi. “Osmanlı Devleti’nde Cizye ve 19. Yüzyıla ait bir Cizye Defteri: Cizye Sancağı’nın cizye defteri (Cizye Defter Numarası:375)”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Nr. 5, 2006. (159-179)

Prifti, Kristaq. *Popullsia e Kosovës 1831-1912*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë, 2014.

Pulaha, Selami. *Popullsia Shqiptare e Kosovës gjatë shek. XV-XVI*, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i Historisë, Tirane: 8 Nëntori, 1983.

Rexha, Iljaz. *Regjistrimi i Vendbanimeve dhe i Popullsisë Albane të Kosovës*, Instituti i Historisë “Ali Hadri”, Prishtinë, 2016. (366-371).

Rizaj Skender. "Političko-upravni system na Kosovu i Metohiji od XVI do XVII veka" *Gjurmime Albanologjike*, 1965, Vëllimi II, Prishtine, 1965.

Rizaj, Skender. *Kosova gjatë shekujve XV. XVI dhe XVII*, Rilindja Prishtine, 1982.

Rizvanolli, Masar. *Vendosja e Sistemit të timarit në Kosovë në gjysmën e dytë të shekullit XV*, Instituti i Historisë, Prishtine, 2021.

Ternava, Muhamet. *Popullsia e Kosovës gjatë shekujve XIV-XVI*, Prishtinë, Instituti Albanologjik, 1995.

Vendbanimet e Kosovës, Vëllimi I, Qendrat Urbane, Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës, 2018.

Shtojca

Faksimile nga defteri i xhizjes, 1842

